

Ключевые слова: Уголовный процессуальный кодекс, оперативно-розыскная деятельность, оперативные подразделения, негласные следственные (розыскные) действия, вмешательство в частное общение, конфиденциальное сотрудничество.

Yes'kov S. V. Problematic Issues of Operative Divisions Activity of Organs of Internal Affairs of Ukraine Caused by the Drawbacks of the Criminal Procedural Legislation

The problematic provisions of the Criminal Procedural Code of Ukraine in the context of operational police divisions are highlighted. The regulations of confidential cooperation, intervention in private communication of judicial authorization for the undercover investigative (search) action are considered. The prospects for improving the standards of these issues are determined.

Key words: The Criminal Procedural Code, operative-search activity, operational divisions, undercover investigative (search) action, intervention in private communication, confidential cooperation.

Стаття надійшла 23 квітня 2013 р.

УДК 343.85

А. І. Кунтій

ТАКТИКА ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО СВИДКА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА, ВЧИНЕНОГО В СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ

Розглянуто особливості проведення такої слідчої (розушукової) дії, як допит. Закцентовано увагу на тактиці та особливостях проведення допиту неповнолітнього, який став свідком вчинення умисного вбивства в стані сильного душевного хвилювання.

Ключові слова: умисне вбивство, стан сильного душевного хвилювання, допит, неповнолітній, свідок.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, відповідно до вимог Кримінального процесуального законодавства України, якісно новим чином вирішується проблема допиту неповнолітніх. Внаслідок проведеного анкетування 83-х слідчих ОВС встановлено, що під час досудового розслідування фактів вчинення кримінальних правопорушень неповнолітніми чи щодо неповнолітніх в абсолютній більшості

має місце допит неповнолітнього свідка, що становить 86% випадків. Тактика проведення цього виду допиту, пов'язаного з окремими видами кримінальних правопорушень, має низку особливостей. Так зокрема є і під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. При характеристиці вироків, які винесені судами України у кримінальних провадженнях про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання за період часу з 2008 по 2012 рік, встановлено, що 67% вбивств даної категорії вчиняються на побутовому ґрунті. Свідками під час вчинення вбивств такого роду можуть бути і неповнолітні, допит яких для з'ясування певних обставин кримінального правопорушення може бути надзвичайно важливим. Тому для його проведення необхідно з'ясувати тактичні прийоми його проведення.

Стан дослідження. Особливості допиту неповнолітніх розглядались у працях таких науковців, як І. В. Басиста, Р. С. Белкін, Л. В. Васильєв, А. І. Долгова, В. Г. Дрьомов, Л. І. Казміренко, Л. М. Карнєєва, В. О. Коновалова, М. М. Коченов, Є. М. Левшиць, Т. П. Матюшкова, Н. Р. Осипова, С. С. Ординський, С. О. Пришляк, І. В. Романовська, В. Ю. Шепитько, С. І. Яковенко та ін.

Безпосередньо проблеми боротьби з умисними вбивствами, в тому числі за допомогою криміналістичних засобів і методів, досліджені в роботах О. Ю. Булукуова, І. В. Борисенко, В. І. Боярова, Л. Г. Відонова, Г. А. Густова, А. І. Дворкіна, Ю. П. Дубягіна, В. О. Жбанкова, С. Ф. Здоровка, В. М. Ісаєнка, В. П. Колмакова, І. М. Колошка, В. О. Коновалової, М. В. Костенка, О. С. Саїнчина, О. П. Снігерьова, А. О. Шульги та інших вчених. Однак у сучасній українській криміналістичній науці залишилась поза увагою і, відповідно, не була досліджена проблема розслідування вбивств, вчинених неповнолітніми, що й обумовило тему написання даної статті.

До того ж проблема організації та проведення допиту свідків у провадженнях про умисне вбивство в стані сильного душевного хвилювання в умовах КПК 2012 року не досліджувалась.

Метою статті є виклад особливостей організації та проведення допиту неповнолітнього свідка під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання.

Виклад основних положень. Допит є однією з форм отримання доказової інформації через фіксацію показань, процесуальний засіб формування і перевірки доказів. У результаті допиту здобувається і перевіряється значна частина відомостей про злочин, встановлюються мотиви та мета злочину, а також умови, за яких він вчинявся. На законо-

давчому рівні поняття допиту як слідчої (розшукової) дії не наведено, а також не сформульовано мети його проведення, як наприклад, огляду чи обшуку.

У криміналістичній та кримінально-процесуальній літературі поняття допиту як слідчої (розшукової) дії тлумачиться по-різному. Колись відомий криміналіст Ганс Грос писав: «Свідок невмілому слідчому або нічого не розповість, або розкаже несуттєве, або зовсім невірне, і той же свідок дасть досить правдиві, точні і докладні свідчення тому слідчому, який зуміє заглянути в його душу, зрозуміти його і зуміти з ним зійтись» [1, с. 45–46].

Співставляючи погляди вітчизняних вчених щодо цього питання з позиції кримінально-процесуального права, можна зробити висновок, що допит – це слідча дія, суть якої полягає в тому, що слідчий отримує від допитуваної особи відомості про подію злочину, осіб, які його вчинили, характер і розмір заподіяної шкоди, причини й умови, що сприяли вчиненню злочину, а також про інші обставини, що мають значення для справи [2, с. 241].

Досліджуючи тактику слідчих дій, Є. М. Лівшиць та Р. С. Белкін визначають поняття допиту як процес передачі слідчому допитуваним інформації про подію, яка розслідується, або про пов'язані з нею обставини і про причетних осіб [3, с. 97].

Українські науковці-криміналісти тлумачать допит як процесуальну дію, що являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-логічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, та спрямований на отримання інформації про відомі факти, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні [4, с. 252].

На нашу думку, допит – це комплекс пізнавальних та логічно-засвідчувальних операцій, які виконуються спеціально уповноваженими суб'єктами кримінального судочинства під час виконання ними своїх функцій у межах досудового розслідування чи судового розгляду, з метою отримання та закріплення свідчень, що мають значення для кримінального провадження.

Відповідно до пп. 11, 12 ч. 1 ст. 3 КПК України малолітня особа – це дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітня особа – це малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

У кримінальному процесуальному законодавстві передбачений такий вид допиту, як допит неповнолітнього. Особливості цього допи-

ту обумовлені не тільки специфікою поведінки, а й своєрідним процесуальним порядком проведення в плані забезпечення гарантій об'єктивності – участю педагога, психолога, законних представників, а за необхідності й лікаря. Допит підлітка потребує глибокого знання особливостей його психіки, виняткового вміння проводити цю слідчу дію, тактовності і стриманості, культури спілкування [5, с. 15].

У допиті неповнолітнього виділяють наступні аспекти [6, с. 19–52]:

процесуальний – суворе дотримання вимог закону щодо підготовки, проведення та фіксації допиту;

психологічний – урахування психо-вікових, гендерних особливостей, соціально-психологічної характеристики, темпераменту допитуваного;

етичний високоморальна, тактовна поведінка слідчого;

педагогічний (виховний) – допит будується на основі індивідуального підходу, прояві чуйності до особистості неповнолітнього;

тактичний – використання тактичних прийомів допиту залежно від ситуації, що складається.

Підготовка і проведення допиту неповнолітніх зумовлені віковими особливостями допитуваної особи. Знання цих особливостей має велике значення для обрання прийомів встановлення психологічного контакту, вибору режиму проведення допиту, здійснення впливу на неповнолітнього, оцінки його показань. Вікові особливості – це сукупність взаємопов'язаних типових для даного віку процесів, станів і властивостей, що виявляються у поведінці та вказують на загальну спрямованість розвитку особи. При розгляді психологічних особливостей неповнолітніх окремих вікових груп необхідно враховувати не тільки хронологічний вік, а й загальні якості культури і товариства, до якого вони належать, соціально-економічний стан, стать, індивідуально-типологічні якості [7, с. 280].

Ще однією важливою особливістю допиту неповнолітнього є його тривалість. У ч. 2 ст. 226 КПК України чітко визначено, що допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день. Тобто час повинен бути розумним для отримання відомостей, що мають значення для кримінального провадження, оскільки проведення допиту пов'язано із важким психологічним напруженням, діти швидко втоплюються, вони стають неуважними. Недоліком є те, що закон чітко не вказує тривалості перерви, слідчий повинен визначати її сам за своїм внутрішнім переконанням.

Щодо місця проведення допиту, доречно вказати що ефективним буде проведення слідчої (розшукової) дії за місцем проживання неповнолітнього чи в школі. Обстановку, подібну до тієї, яка вдома, у школі, можна створити і в іншому місці. Свідкові, який не досяг 16-річного віку, роз'яснюється його обов'язок про необхідність давання правдивих показань, але про кримінальну відповідальність за відмову та за свідомо неправдиві показання він не попереджається. Про відомі обставини у вільній розповіді неповнолітній, як правило, розповідає неповно, непослідовно. Тому слідчий зобов'язаний допомогти поновити в пам'яті обставини, свідком яких той був, і зробити це послідовно та детально. І на початку допиту, і в процесі допиту слідчий відстежує емоційний стан неповнолітнього, його психічний стан, те, як реалізуються його ситуативні переживання. Слідчий аналізує емоції неповнолітнього і відповідно до отриманих даних робить висновок. В емоціях виявляється позитивне чи негативне ставлення неповнолітнього до певних об'єктів, до інших людей, до самого себе. Інколи неповнолітні відмовляються давати показання, перекручують реальні факти.

У процесі допиту неповнолітнього, якщо останній відмовляється давати показання або говорить неправду, перекручує конкретні факти, слідчому необхідно застосувати такі тактичні прийоми, як стимулювання позитивних якостей неповнолітнього; нейтралізація негативних якостей неповнолітнього; звернутися до неповнолітнього із закликом: бути чесним, порядним, справедливим; звернутися з проханням надати допомогу в боротьбі зі злочинністю.

Слідчий може використовувати при цьому також психологічний вплив – ставити несподівані запитання, пред'являти вагомні докази тощо [8, с. 171].

Відповідно до процесуальних особливостей допиту неповнолітнього свідка пропонуємо до застосування такі тактичні прийоми його проведення:

1. Роз'яснення важливості повідомлення правдивих даних;
2. Демонстрація поінформованості про обставини його життя, потреби, інтереси;
3. Роз'яснення суті та значення пред'явлених чи оголошених матеріалів;
4. Роз'яснення неправильно зайнятої позиції (у випадку відмови давати показання) [9, с. 46].

Одним із видів допиту за участю неповнолітнього свідка є одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, для з'ясування

причин розбіжностей у їхніх показаннях. Згідно п. 4 ч. 9 ст. 224 КПК України у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним.

Оскільки умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання належить до категорії злочинів проти життя та здоров'я особи, одночасний допит, одним із учасників якого буде неповнолітній свідок, законом не заборонено.

Перед проведенням такого допиту слідчий передусім повинен враховувати особливості їх психіки і вплив цих особливостей на хід і результати вказаної слідчої (розшукової) дії. Особливості психіки неповнолітніх пов'язані з недостатністю їх життєвого досвіду, знань, уявлень, формування адаптивних навичок поведінки. Для них також характерні фантазійність, емоційна гіперболізація події, яку вони бачили, а це нерідко призводить до неправильної оцінки ними події, що розслідується, або окремих її елементів [10, с. 164]. Як правило, неповнолітні ще не мають твердого світогляду, легко підпадають під вплив старших, що значно ускладнює проведення одночасного допиту з їх участю.

Важливим моментом є запрошення на одночасний допит з участю неповнолітніх їхніх батьків, опікунів та піклувальників, законних представників або педагогів. Ретельне з'ясування взаємовідносин неповнолітніх з їх батьками, опікунами, піклувальниками, законними представниками і педагогами дозволяє слідчому виявити авторитетних осіб, присутність яких буде сприяти правильній поведінці неповнолітнього [11, с. 143].

Якщо одночасний допит проводиться за участю дорослого підозрюваного, у будь-якому випадку «...яку б позицію підліток не займав, допитувати на очній ставці його потрібно першим, для того щоб уникнути впливу на неповнолітнього з боку дорослого» [12, с. 193]. Враховуючи вірогідність реального впливу з боку старшого за віком допитуваного, який має певний авторитет, може призвести до переосмислення неповнолітньою особою раніше наданих показань, тому під час проведення такого роду слідчої дії можуть виникнути суттєві ускладнення.

В. О. Коновалова та В. Ю. Шепітько рекомендують такі прийоми проведення одночасного допиту: супровід спілкування пред'яв-

ленням доказів, маскування цілей одночасного допиту, раптовість її проведення, приховання обізнаності слідчого щодо тих або інших обставин. Для психологічного впливу пропонують проводити кілька одночасних допитів поспіль з недобросовісним учасником або одночасний допит в поєднанні з допитом. Рекомендують проводити одночасний допит зі зростальною силою. Тут важливо визначити черговість одночасних допитів: на кожному одночасному допиті мають з'ясувати щораз більш істотні спірні обставини [13, с. 217].

Окрім зазначених вище, Ю. В. Новікова називає також такі тактичні прийоми: деталізація предмета одночасного допиту, маскування мети, загострення суперечностей у показаннях учасників у менш значущих спірних обставинах, сповільнений або форсований темп одночасного допиту [14, с. 157].

На нашу думку, під час одночасного допиту найдоцільніше слід застосувати наступні тактичні прийоми: маскування мети одночасного допиту, раптовість його проведення, приховання обізнаності слідчого щодо тих або інших обставин, прийом несподіваного пред'явлення доказів (речових доказів, протоколів слідчих (розшукових) дій і додатків до них, інших документів тощо); використання викривальних показань організаторів чи активних учасників злочину; поділ теми слідчої дії; сповільнений або форсований темп проведення одночасного допиту.

Висновки. Таким чином, поєднання процесуальних заходів забезпечення прав та законних інтересів неповнолітнього свідка та застосування запропонованих прийомів дає можливість досягнути мети проведеної слідчої (розшукової) дії. Метою допиту неповнолітнього свідка умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, є з'ясування місця, часу, способу вчинення та обстановки, мотиву та осіб потерпілого та злочинця, що є запорукою у встановленні істини у кримінальному провадженні.

1. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Г. Гросс. – СПб., 1908. – 1023 с.

2. Кримінальний процес України: навч. посібник / Р. І. Благута, О. О. Сергієнко, О. Є. Устюгова. – Львів: Біблос, 2010. – 500 с.

3. Лившиц Е.М. Тактика следственных действий / Е. М. Лившиц, Р. С. Белкин. – М., 1997. – 237 с.

4. Криміналістика: підручник / кол. авт.: В. М. Глібко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2001. – 684 с.

5. Лукьянов Е. Особенности допроса несовершеннолетнего свидетеля и потерпевшего // Закон и жизнь. – 2005. – № 1. – С. 15–18.
6. Кузнецова С. В. Тактика допроса несовершеннолетних: практ. пособие / С. В. Кузнецова, Т. С. Кобцова. – М.: Экзамен, 2004. – 96 с.
7. Шепітько В. Ю. Криміналістика. – 2-ге вид., переробл. і допов. / В. Ю. Шепітько. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 728 с.
8. Скригонюк М. І. Криміналістика: підручник / М. І. Скригонюк. – К.: Атіка, 2005. – 496 с.
9. Слідча тактика: навч. посібник / Є. В. Пряхін. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 116 с.
10. Удалова Л. Д. Особливості проведення вербальних слідчих дій / Л. Д. Удалова // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 11. – С. 164–165.
11. Весельський В. К. Тактика допиту / К. В. Весельський. – К., 1998. – 32 с.
12. Каневский Л. Л. Тактика очной ставки между несовершеннолетним, вовлеченным в противоправную деятельность, и взрослым подстрекателем / Л. Л. Каневский: материалы конференции по итогам научно-исследовательской работы. – Свердловск, 1968. – 193 с.
13. Коновалова В. Е. Основы юридической психологии: учебник / В. Е. Коновалова, В. Ю. Шепітько. – Харьков: Одиссей, 2005. – 352 с.
14. Новикова Ю. В. Расследование краж, совершенных группой лиц: науч.-метод. пособие / Ю. В. Новикова. – М.: Юрлитинформ, 2005. – 204 с.

Кунтий А. И. Тактика допроса несовершеннолетнего свидетеля при расследовании умышленного убийства, совершенного в состоянии сильного душевного волнения

Рассмотрены особенности проведения такого следственного (розыскного) действия, как допрос. Акцентировано внимание на тактике и особенностях проведения допроса несовершеннолетнего, ставшего свидетелем совершения умышленного убийства в состоянии сильного душевного волнения.

Ключевые слова: *умышленное убийство, состояние сильного душевного волнения, допрос, несовершеннолетний, свидетель.*

Kuntiy A. I. Minor Witness Interrogation Tactics while the Investigation of Murder Committed in the Heat of Passion

The article discusses the features of such investigative (searching) acts as interrogation. Among others, the tactics and features of conducting an interrogation of a juvenile who witnessed the murder committed in the heat of passion.

Keywords: *murder, the heat of passion, questioning, minor, witness.*

Стаття надійшла 02 вересня 2013 р.